

LIAUDIES DAINOMIS VIRTĖ JONO AISČIO EILĖRAŠČIAI

JŪRATĖ PETRIKAITĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Straipsnio objektas – liaudies dainos pagal Jono Aisčio eilėraščius.

Darbo tikslas – nustatyti liaudyje paplitusių dainuojamų J. Aisčio eilėraščių melodijų sukūrimo vietą, laiką ir autorius; aptarti melodijų sukūrimo priežastis ir aplinkybes; apžvelgti dainuojamų Aisčio eilėraščių paplitimą bei funkcionavimo ypatybes.

Tyrimo metodai – apžvalginis, aprašomasis.

Žodžiai raktai: Jonas Aistis, tarpukario Lietuva, Vilkaviškis, Kazys Bradūnas, lietuvių išeiviai, literatūrinės kilmės dainos.

Jono Aisčio poezija liaudies dainininkų nėra dažnai dainuojama. Dainomis yra virtę keli dar poetui gyvenant Lietuvoje (iki 1936 m.) sukurti eilėraščiai: „Lopšinė“, „Peizažas“, „Naktis“, „Šilainė“, „Paprastas gyvenimas“. Nors ir jų folkloro rinkėjai labai retai teuzrašo. Vis dėlto ir turimi palyginti negausūs variantai yra verti dėmesio: dainuojami Aisčio eilėraščiai pasirodė besą įdomūs, saviti ir kartu problemiški, tiriant melodijų atsiradimo laiką bei jų autorystę.

Kaip pavyko nustatyti, dainų pagal Aisčio sukurtas eiles atsirado tarpukario Lietuvos jaunimo, tiksliau – Vilkaviškio gimnazistų, didelių poezijos ir literatūros mylėtojų, dėka. To meto Vilkaviškio gimnazijoje mokėsi daug į literatūrą turinčių polinkį moksleivių, gyvavo literatų būreliai. Dauguma Aisčio eilėraščių, sukūrus arba pritaikius jiems melodijas, buvo pradėti dainuoti apie 1936 m. tuometinių Vilkaviškio gimnazijos vyresniųjų klasių gimnazistų. Šių įvykių liudytojas – poetas Kazys Bradūnas, kuris tuo metu mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje¹.

Pasak K. Bradūno, vyresni gimnazistai labai mėgo Salomėjos Nėries, Kazio Borutos, Antano Miškinio eiles, daug jų mokėjo atmintinai. Ypač jiems patiko Aisčio ir Bernardo Brazdžionio poezija, todėl kurdavo arba pritaikydavo šių poetų, ypač Aisčio, eilėraščius melodijas. Kaip prisimena poetas, melodijos Aisčio eilių žodžiais dažniausiai būdavo sukuriamos Vilkaviškio gimnazijos ateitininkų susirinkimuose, vykdavusiuose kaime esančioje kurio nors gimnazisto tėviškėje. Per mišką eidami į tuos susirinkimus, jie sukūrė ne vieną dainą. K. Bradūno teigimu, taip buvo pradėti dainuoti ir Aisčio eilėraščiai².

Pagal Aisčio žodžius Vilkaviškio gimnazistų sukurtos dainos skambėdavusios ir vasaros metu „Gamtos draugo“ įkūrėjo ir redaktoriaus profesoriaus Prano Dovydaičio rengiamose ateitininkų ekskursijose³.

Progai pasitaikius, poetas K. Bradūnas dainas Aisčio eilių žodžiais dainuodavo ir su šatrijiečiu poetu Vytautu Mačerniu – geriausiu universiteto laikų draugu. Vienas dainuodavo tenoru, o kitas baritonu, ir priešingai. Uždainuodavo kartais duetu ir ateitininkų susirinkimuose⁴.

Vilkaviškio gimnazistų pradėtos dainuoti pagal Aisčio žodžius dainos čia priėjo ir buvo populiarios tarpukariu, vėliau paplito ir kitur Lietuvoje (žr. Priedas, 1). Jos yra dainuojamos ir už Lietuvos ribų gyvenančių lietuvių (žr. Priedas, 2). Dvi jų – „Šilainė“ (1 pvz.) ir „Peizažas“ (2 pvz.) – buvo itin gerai suprantamos ir brangios lietuvių išeiviams, nes išreiškė jų nostalgiją Lietuvai, neleido pamiršti paliktos gimtinės vaizdų ir žadino viltį grįžti į tėvynę.

1 pavyzdys

$\text{♩} = 96$

f Vė - le - kos pei - za - žą ū - ka - na ap - vil - ko,
o no - rė - jau troš - kau vi - są jį ap - imt -
bu - vo at - si - mer - kės žyd - ro li - no šil - kas,
bu - vo pra - re - gė - jęs il - ge - sio a - kim.

P. K. Bradūnas, g. 1917 m. Kiršuose, Alvito vls., nuo 1992 m. gyv. Vilniuje. Užrašė, tekstą ir melodiją transkribavo J. Petrikaitė 2004 m. MFA A 202(1)*.

2 pavyzdys

$\text{♩} = 204$

f Lau - kas, ke - lias, pie - va, kry - žius, ši - lo juos - ta mė - ly - na,
de - be - sė - lių tan - kus i - žas ir grau - di grau - di dai - na.

* Visų pateikiamų melodijų metrika yra tokia pati.

Ką galėtume pasakyti šiandien apie dainuojamus Aisčio eilėraščius?

Nors jų, kaip minėta, užrašyta nedaug, galime teigti, kad šie Vilkaviškio gimnazistų pradėti dainuoti eilėraščiai virto liaudies dainomis, kurios plito Lietuvoje, dainuotos ir tebedainuojamos užsienyje gyvenančių lietuvių, yra perduodamos iš kartos į kartą. Jos dainuojamos pavienių pateikėjų ir folkloro ansamblių, dažnai suskamba susibūrimuose, vakaronėse, kelionėse.

Gimnazistų sukurtos bei pritaikytos Aisčio eilėraščių melodijos stilistiškai yra paveiktos tiek to meto miesto, tiek kaimo muzikinės kultūros. Antai „Naktis“ (3 pvz.), turinti valso ritmu pagrįstą melodiją, ne tik dainuojama, bet ją dainuojant ir šokama⁵.

3 pavyzdys

„Lopšinė“ (4 pvz.) taip pat buvo dainuojama ir tebedainuojama labai įvairiomis progomis. Dėl labai gražių poetinių vaizdų dažnai ji buvo dainuojama migdant vaikus⁶. Mūsų dienomis ši daina skamba kelionių metu, draugų susijėjimuose, vakarėliuose (žr. Priedas, 3a, 3b, 3c, 3d), yra įtraukiama į ansamblių „Sūduvietis“ ir „Blezdinga“ repertuarą⁷ (žr. Priedas, 4).

4 pavyzdys

Dainose pagal Aisčio tekstus išsaugoma ir pratęsiama liaudiško dainavimo tradicija. Turime omenyje, kad keli tekstai dainuojami panašia melodija. Pavyzdžiui, Aisčio eilėraštis „Paprastas gyvenimas“⁸ dainuojamas senesniąja, Vilkaviškio gimnazistų mėgta „Peizažo“ melodija (žr. 2 pvz.); Rumšiškių vyrų ansamblio atliekamas „Peizažas“⁹ skamba dainai „Vasarodamas aš kaime“¹⁰ artima melodija. Pagal šį „Peizažo“ variantą buvo pradėtas dainuoti ir Aisčio eilėraštis „Vai, nedvelk“¹¹. Kaip minėta, „Šilainės“ melodija dainuojamas eilėraštis „Vienas kraujo lašas“¹², o „Lopšinės“ tekstui pritaikoma romanso „Niekada negirdėjai tu žvengiant žirgelio“ gaida¹³ (žr. Priedas, 3b).

Be to, liaudies dainų eilėdaros ypatumai, veikiantys dainuojamas Aisčio eiles, yra pastebimi pakitusioje poetinės strofos struktūroje, kai kartojamos dainos posmelių trečia ir ketvirta eilutės (taip dainuoja „Lopšinė“ ansamblis „Sūduvietis“), kai kartojamos tik paskutinio dainos posmelio trečia ir ketvirta (taip „Lopšinė“ dainuoja ansamblis „Blezdinga“) arba ketureilio posmelio antra ir ketvirta eilutės¹⁴.

Kaip pažymėta, dainomis virtusių Aisčio eilėraščių užrašyta nedaug. Dažniausiai dainuojami, kaip rodo archyvų duomenys bei ansamblių repertuaras, „Lopšinė“ ir „Peizažas“. Nusakyti, kodėl taip yra, nėra lengva, nes priežastys gali būti įvairios. Galimas daiktas, kad pagal Aisčio tekstus dainuojamos dainos nebuvo užrašinėjamos kaip naujesnės, romansinio pobūdžio. O gal tie, kurie jas mėgo ir dainavo, emigravo į Vakarų ar kitapus Atlanto ir išsivežė šias dainas? Taigi dėl priežasčių lieka tik spėlioti.

Todėl esant palyginti negausiems dainų pagal Aisčio žodžius variantams, išskirtinis dainuojamų jo eilių atlikimo pavyzdys yra apie 1994 m. Rumšiškėse susibūrusio ir šiandien gyvuojančio ansamblio „Rumšiškių giedotojai, arba Gyvenimo poeziją ir prozą mylinčios ponios ir ponai“ (vadovė Asta Veverskytė) repertuaras, į kurį įtrauktas ne vienas dainuojamas Aisčio eilėraštis („Lopšinė“, abu „Peizažo“ variantai, „Šilainė“, „Našlaitis“, „Vai, nedvelk“). Ansamblis pagal poeto eiles ir laiškų, rašytus artimiesiems iš Amerikos, yra parengęs programą „Laiškai iš praeities“¹⁵.

Be minėto ansamblio, Aisčio dainos Rumšiškėse dar dainuojamos draugų, giminės susiėjimuose, Aisčio minėjimuose, kurie čia vyksta nuo 1988 m. „Peizažas“ ir dabar visada giedamas Rumšiškių giesmininkų kaip paskutinė laidotuvių giesmė, nes tekstas atitinka nuotaiką ir situaciją: „Gera čia gyvent ir mirti! Gera vargt čia, Lietuvoj!..“¹⁶

Dar tarpukario Lietuvoje pradėti dainuoti J. Aisčio eilėraščiai iš pradžių buvo populiarios gimnazistų dainos, vėliau virtusios liaudies dainomis, kurių užrašoma, nors ir negausiai, tautosakos ekspedicijose. Šios dainos dainuojamos įvairiomis progomis (kelionėse, minėjimuose, vakaronėse, susibūrimuose), įtraukiamos į folklorinių ansamblių repertuarą, skambantį viešai bei garso įrašuose. Dainuojami J. Aisčio eilėraščiai priklauso naujesnių literatūrinės kilmės dainų, kurios peržengė ir Lietuvos ribas, klodui. Jų (kaip ir B. Brazdžionio, K. Bradūno dainuojamų eilėraščių bei partizanų dainų) populiarumas tarp lietuvių išeivių buvo nulemtas susiklosčiusios istorinės situacijos (Antrojo pasaulinio karo, pirmosios ir antrosios sovietų okupacijos).

¹ Rengiant straipsnį, remtasi 2004 m. gegužės 11 d. Vilniuje vykusio pokalbio su poetu K. Bradūnu metu gautais duomenimis bei iš jo užrašytais prisiminimais. Pagal šį pokalbį straipsnio autorė yra parengusi publikaciją „Prisiminus dainuojamuosius Jono Aisčio eilėraščius“ (žr.: *Jonas Aistis. „Praregėjęs ilgesio akim.“ – Mokslinės konferencijos, skirtos Jono Aisčio 100-osioms gimimo metinėms, medžiaga. Vilnius, 2004, p. 141–146*). Pokalbio įrašas saugomas Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus muzikinio folkloro archyve (MFA A 202/1/).

² Šiuos poeto K. Bradūno teiginius patvirtina ir JAV gyvenančios poetės, prozininkės, buvusios Vilkaviškio gimnazijos gimnazistės Julijos Švabaitės-Gylienės laiškas. Jame, be kita ko, rašoma, kad K. Bradūnas *anais laikais buvo viso jaunimo „spiritus movens!“* „Jis ir kai kurias melodijas pritaikė žodžiams. Taip pat jos rašoma: *Tuos eilėraščius* [turimi omenyje eilėraščiai „Peizažas“, „Lopšinė“, „Šilainė“, „Naktis“, „Paprastas gyvenimas“ – J. P.] *anais laikais ir gimnazijoje, ir vasarų stovyklose daugelį metų dainuodavome. <...> Be jau minėtų Aisčio eilėraščių, dar dainuodavome „Vienas kraujo lašas...“ – melodija kaip „Šilainės“* (citata iš laiško, rašyto straipsnio autoriui 2004 m.). Beje, eilėraštis „Vienas kraujo lašas“ sukurtas 1948 m., J. Aisčiui jau gyvenant Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet jam pritaikyta dar tarpukario Lietuvoje pradėtos dainuoti „Šilainės“ melodija.

³ „Gamtos draugas“ buvo tarpukario Lietuvoje leidžiamo žurnalo „Kosmos“ priedas. Matyt, analogiškai buvo vadinamos ateitininkų ekskursijos (žr.: [S. Kolupaila]. *Kosmos. – Lietuvių enciklopedija*, t. 12. Boston, 1957, p. 486).

⁴ Pokalbio metu K. Bradūno padainuotų Aisčio eilėraščių „Lopšinė“, „Peizažas“, „Naktis“, „Paprastas gyvenimas“ melodijų autorius dabar tiksliai būtų sunku nustatyti, priskirti vienam ar kitam asmeniui, to meto Vilkaviškio gimnazijos gimnazistui. Kiek kitaip yra su „Šilainės“ gaida, kuri priskirtina pačiam Bradūnui. Pasak poeto, jam melodijos ateidavusios į galvą įvairiomis progomis. Taip atsitiko ir tuokart dirbant tėviškėje. Bėgėdamas rugieną, prisiminęs neseniai skaitytą Aisčio „Šilainę“, kuri jam buvo palikusi didelį įspūdį, ir pradėjęs ją dainuoti. Kaip tik ši melodija tada ir atėjusi į galvą (MFA A 202/1/).

⁵ K. Bradūnas prisimena: „*Naktį*“ dainuodavome šokdami valsą. O kiti, kurie nešokdavo, pritarė stovėdami. Šokdavome ir dainuodavome viduryje ūkininko kiemo pas Kregždžius, nes pas juos, būdami Vilkaviškio gimnazijos gimnazistais, rinkdavomės į ateitininkų susirinkimus (MFA A 202/1/).

⁶ „Lopšinė“ buvo mėgstama Bradūnų šeimoje. Gyvendamas Baltimorėje, JAV, poetas ją dainuodavo savo vaikams Jurgiui ir Elenutei (MFA A 202/1/). Elena vėliau ją dainuodavo savo dukrai Vakarai Aistytei, o ji – savosioms.

⁷ Vyras dainuoja [Garso įrašas]: [Kompaktinė plokštelė]. Atlieka Marijampolės vyrų vokalinis ansamblis „Sūdūvietis“. [Australija] = Marijampolė, 1998; Folklorinis ansamblis „Blezinga“ ir Veronika Povilionienė [Garso įrašas]: [Garso kasetė]. Kaunas, 1994.

⁸ MFA A 202(1).

⁹ „Peizažas“. – „Nemainyčiau šitos žemės į didžius turtus.“ Jonas Aistis. Scenarijaus aut. Petras Garnys, rež. Vytautas Balsys. Atlieka Rumšiškių vyrų ansamblis. Operatorius Antanas Budrys. Garso rež. Rymantas Vaičekas. LRT Kauno programų direkcija 2000 m. Vaizdajuostė saugoma Rumšiškių Jono Aisčio muziejuje (RJAM Fn 26).

¹⁰ Ši daina skelbiama: Dainuokim, dainuokim, dainuokim, [kn.] 1. Sudarytojas Eduardas Kaspelevičius. Vilnius, 1994, p. 157.

¹¹ Remiamasi Rumšiškių Jono Aisčio muziejaus direktorės ir ansamblio „Rumšiškių giedotojai“ dalyvės Gražinos Meilutienės laišku straipsnio autorei (2004-06-04). Jame nurodoma, kad taip „Vai, nedvelk“ yra padainavusios Agnietė Marijona Maldeikienė (kilusi iš Kaišiadorių r.) ir Danutė Petraškevičienė. Laiške taip pat rašoma, kad dar yra dainuojamas Aisčio eilėraštis „Našlaitis“. Melodiją jam pritaikė (bet ne tą, kuria dainuojamas „Vai, nedvelk“ – J. P.) ir padainavo Marijona Medzevičienė, J. Aisčio dukterėčia, kilusi iš Apušoto k., Kaišiadorių r. („Našlaičio“ melodija ir tekstas yra skelbiami: *Stanislovas Abromavičius, Gražina Meilutienė*. Mėlynieji vaikystės šilai: Jono Aisčio 100-osioms gimimo metinėms. Kaunas, 2004, p. 176).

¹² Žr. J. Švabaitės-Gylienės laiško citatą, pateiktą 2-oje išnašoje.

¹³ Padainavo Janina Bukantaitė (MFA A 205/1/).

¹⁴ „Lopšinė“ variantas užrašytas Šilalės r. (MFA A 103/2/).

¹⁵ Remiamasi minėtu G. Meilutienės laišku.

¹⁶ Iš pokalbio su G. Meilutiene (2004-04-06).

PRIEDAS

1. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto redaktorė, tekstologė *Donata Linčiuviienė-Dielininkaitytė* prisimena: „Aisčio „Lopšinę“ dainuoti mane išmokė mama, kai turėjau gal dešimt–dvylika metų, kai dar visai nerūpėjo, nei kieno tie gražūs žodžiai, nei kieno melodija. Tik gerokai vėliau mama iš knygų spintos „užkulisių“ ištraukusi (tokie buvo laikai) man padavė Jono Kuosos-Aleksandriškio eilėraščių rinktinę „Poezija“ (1940), kurią jau sąmoningai įnikau skaityti. Tai ir buvo pirmoji „naminė“ pažintis su Aisčio poezija. Mokykloje per literatūros pamokas nė sykio apie ją nė neužsiminta. Ir „Lopšinės“, deja, niekas mūsų klasėje nedainavo.

Dabar labai gaila, kad niekada nebuvo atėję į galvą paklausti mamos, iš kur ir kada ji pati išmoko tą dainą. Galima tik spėlioti. Juodvi su seseria (viena – būsimoji medikė, kita – istorikė) Kauno Vytauto Didžiojo universitete studijavo kaip tik tais metais, kai vienas po kito pasirodė Aisčio (tada vadinusio save Jonu Kossu-Aleksandravičiumi) poezijos rinkiniai, tarp jų „Intymios giesmės“ (1935), kur ir buvo išspausdinta „Lopšinė“, netrukus tapusi mėgstama daina. Mama dalyvavo atėitininkų veikloje, dainavo universiteto chore, matyt, iš ten „Lopšinė“ ir atsinešta.

Beje, „Lopšinę“, atmintyje tų laikų dvasios šiek tiek priblėsintą, aš tarsi naujai išgirdau 1956 m. pradėjusi studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete.

Mums, pirmakursiams, sutiktuves pažintuves surengė visi vyresnieji lituanistų kursai – tokios gražios būta tradicijos. Smagios ir iš tiesų patriotiškos buvo tos vakaronės didžiosiose Istorijos-filologijos fakulteto auditorijose (7-oje ir 34-oje) – su poezijos programa, „literatūriniais“ valsais. Linksmi šokdavome, dažnai akordeonu pritariant, ir labai daug, gana darniai dainuodavom (didžiulis lituanistų pulkas buvo balsingas) – liaudies dainas, dainas Maironio (itin dažnai „Oi, neverk, matušėle, kad jaunas sūnus ...“), Salomėjos Nėries žodžiais. Ir beveik kiekvienoje vakaronėje skambėdavo Aisčio „Lopšinė“, kurią, kaip paaiškėjo, mėgo ir mokėjo daugelis filologų, ypač iš vyresniųjų kursų.

„Lopšinė“ ilgainiui tapo lyg ir mūsų kurso daina. Mat turėjom „gyvą“ dingstį: dainuodavom ją savo kurso draugui joniškiečiui Simui Karaliūnui (dabar jis žinomas kalbininkas, habilituotas daktaras, rimtų mokslo darbų autorius), dainuodavom varijuodami, „adaptuodami“, dinamiškai pabrėždami teksto žodžius. Bet tai buvo ne šiaip dedikacinis šmaikštavimas. „Lopšinė“ buvo mūsų jaunatviškų godų, romantinių polėkių proveržis, „sielos“ daina.

Ji plačiai pasklido. Ją perėmė filologų susibūrimuose lankęsi tuometinės konservatorijos studentai, būsimieji aktoriai.

Įdomu, kad dėl tos dainos niekam neužkliuvom, nors tada ir studentų vakaronių, ir Akademinio choro repertuarą (beje, chore tuomet dainavo labai daug lituanistų) visada sergėjo kokia nors budri akis. Bet sergėtojai paprasčiausiai nežinojo, kas yra „Lopšinės“ autorius. Ji buvo tarsi anoniminė liaudies daina. O šiaip juk Aisčio, kaip ir kitų išeivijos poetų, kūryba tuo metu buvo draudžiama literatūra. Šių poetų eilėraščiai, rasti per saugumo kratą Tauro bendrabutyje, tapo vienu iš antitarybinės veiklos įkalčių keliems mūsų kurso draugams ir vyresniems kolegoms. Jie buvo pašalinti iš universiteto.

Prisimenu, „Lopšinę“ iš širdies traukėm, rodos, 1957 (o gal 1958 m.) vasario 17 d. vakarą ant kalnelio priešais Rasų kapines, dideliu būriu eidami iš kurso draugės Gražinos Mareckaitės surengto mums bičiulystės ir literatūrinio vakarėlio, pasiėmusio, kaip visada, dainomis.

Vos nukopusius nuo kalnelio mus suėmė saugumo vyrukai, ir pusę nakties buvome tardomi, kvočiami ir kaltinami nacionalizmu, bet Aisčio „Lopšinė“ ir tada nebuvo kaltintojų atpažinta.

Vėliau „Lopšinę“ paskleidėme ten, kur darbavomės baigę universitetą – leidyklose („Mintyje“ ir „Vagoje“), mokyklose (ypač Kaune). Ji taip pat buvo ten vykusių vakaronių ir pasilinksminimų repertuaro puošmena (iš pokalbio su D. Linčiuviene. Užrašė J. Petrikaitė 2004-06-17).

2. Vilniaus universiteto profesorė, literatūros tyrinėtoja *Viktorija Daujotytė-Pakerienė* pasakoja: „1996 m. Austrijoje vyko Lietuvių studijų savaitė. Man artimiausiai teko bendrauti su Natkevičių šeima. (Beje, V. Natkevičius kilęs iš Ožkabalių k., Vilkaviškio r. Mokėsi ir baigė Vilkaviškio gimnaziją, buvo ateitininkas – J. P.)

Jie abu mokytojai, dirbo Hiutenfelde, lietuviškoje Vasario 16-osios gimnazijoje. Irena dėstė vokiečių kalbą, Vincas – lietuvių ir lotynų kalbas, buvo vienas Lietuvių studijų savaitės organizatorių, intelektualas, Antano Maceinos kūrybos tyrinėtojas. Važiuojome į Insbruką. Irena Natkevičienė vairavo automobilį, o Vincas Natkevičius visą kelią niūniavo „Lopšinę“. Šios dainos niūniavimas jam buvo įprastas, tarsi savaiminis dalykas, namie ką nors darydamas visada ją niūniuodavęs. Nuo jaunystės buvo prisirišęs prie jos, ta melodija nuolat grįždavusi į atmintį“ (iš pokalbio su V. Daujotyte-Pakeriene. Užrašė J. Petrikaitė 2004-11-30).

JAV gyvenanti etnologė *Elena Bradūnaitė-Aglinskienė*: „Mane ir brolių nuo pat vaikystės, nors gimėme ir ne Lietuvoje, supo tik lietuviška aplinka. Šeimoje, su gimine ir draugais kalbėjome tik lietuviškai. Nuo pat vaikystės mus lydėjo pasakos, dainos, knygos. Iš tėvelio (poeto K. Bradūno – J. P.) išmokau ir dainuoti. Jis labai dainingas. Labai dainuodavo.

Iš Aisčio dainų man vaikystėje, kaip mergaitei, labiausiai patiko „Lopšinė“. Nežinojau, kieno tai žodžiai, mažiukei buvo visai nesvarbu, kad tik gražūs būtų įvaizdžiai, jie labai patiko. Ši daina pirmoji, kuri buvo įsiminusi nuo pačios vaikystės, nes tėvelis su mumis labai gražiai bendraudavo. Tėvelis dirbdavo dieną, mamytė – naktimis, tai tėvelis mane ir brolių vakarais guldydavo į lovą. Atsimenu, ranką paduodavo ir vienam, ir kitam tarp dviejų lovų ir dainuodavo „Lopšinę“. Su ja užaugau. Taip „Lopšinę“ ir atsimenu iki šiol. Ji man viena iš gražiausių dainų.

Aisčio dainas labai dainuodavome šeimoje. Dainuodavome jas ir važinėdami po Ameriką, į Vašingtono muziejus ar kur į pajūrį prie Česapiko įlankos pasimaudyti. Mus veždavo automobiliu dėdė, tėvelis nevairavo. Susėsdavome susigrūdę visi: dėdė, mamytė, tėvelis, senelis, močiutė, brolis ir aš. Ir visi dainuodavome. Mūsų šeima daininga. Tos dainos į mūsų šeimą buvo labai giliai įėjusios ir gyvos.

Jau vėliau lietuviybę kultūrine prasme padėdavo išlaikyti vasarą organizuojamos ateitininkų stovyklos. Pradžios mokyklos mokiniams, tiems jaunučiams, vado-

vaudavo gimnazistai, o studentai padėdavo organizuoti moksleivių stovyklas. Studentija dar suruošdavo ir savo stovyklas.

Kaip prisimenu, Putnamo mergaičių stovykloje mes dainavome Aisčio „Lopšinę“ vaidindamos su lėlėmis. Mes ten buvome mamos, supome lėles. Vaidinime pagal Lazdynų Pelėdos apsakymą „Motulė paviliojo“ irgi įkomponavome Aisčio „Lopšinę“. Aisčio dukra, Vakarė Aistytė, mano geriausia draugė, tą dainą irgi mokėjo ir su manimi dainavo. Mergaitėms ji patiko.

„Dainavos“ stovykloje, jau moksleivė būdama, vadovavau jaunučiams, o būdama studente – moksleiviams. Buvau paskiriama dainų mokytoja ir vakarinių programų rengėja. Tuomet atrinkdavau dainas, kurias dainuosime, išspausdindavau „Dainorėlius“, nes ne visuomet stovyklautojai mokėdavo žodžius atmintinai. Išmokę melodijas, pasiėmę „Dainorėlius“, traukdavome tas dainas prieš pietus, suėję į valgyklą, laukdami pietų. Dainuodavome prie vėliavos, prie laužo susėdę vakare, tarp kiekvieno būrelio pasirodymo. Žinau, kad Aisčio „Lopšinė“ tuo metu buvo labai populiari. Pagal ją prie laužo net vaidino vienas būrelis. Ant balto žirgo atėjo karalaitis ir vėl išėjo muštis su slibinais. Tokiom dainų temom vaikai kartais kurdavo laužo vaidinimėlius. Tokiu būdu lietuvių jaunimo antrajai, trečiajai kartai tą dainą lobį perdavėme per ateitininkų ir jaunimo stovyklas.

„Šilainę“ irgi mokiau dainuoti, man atrodo, ją daugiau įvertino studentija. Atsimenu, vieną kartą kaip tik nagrinėjome imigracijos temą: ką reiškia iškelti iš savo tėviškės, palikti namus ir kažkur toli gyventi, kaip tą ryšį su tėviške išlaikyti. Tada ir dainavome „Šilainę“. Labai tą dainą supratome, nes joje dainuojama apie motiną, išiuvančią gimtinės žemės į škaplierius, kad sūnus pasiimtų vykdamas į užjūrį. Škaplieriai – tai ant raištelio suverti du šventi paveikslėliai (maždaug 5×3 cm); vienas nešiojamas priekyje ant krūtinės, kitas – ant nugaros. Tie paveikslėliai buvo užsiūti ant medžiagos. Į tarpą tarp paveikslo ir medžiagos iškeliaujantys emigrantai įsisiūdavo žemės iš savo tėviškės. Apie tai man pasakojo į Pensilvanijos anglių rajonus dvidešimtojo šimtmečio pradžioje imigravę lietuviai.

Tokiu būdu tos dainos patekdavo į mūsų diskusijas, būdavo aptariamoms. Paskui su įsijautimu jas dainuodavome. „Šilainė“ mano kartai buvo labai svarbi. Tai buvo mūsų paliktos tėvynės supratimas, nes mes Lietuvos nebuvo matę. „Šilainė“ atkūrė tą lietuviško peizažo įvaizdį ir įrašė jį į „dūšią“.

Stovyklose taip pat dainuodavome Aisčio „Naktį“. Savotiškai liūdni žodžiai, bet melodija linksmesnė. Ją jaunimas galėjo beveik šokdamas padainuoti. Kartais vakare per šokius būdavo pertrauka. Uždeda plokštelių, padainuoja. Ir tada, žiūrėk, kas nors užveda šitą dainą, uždainuoja, ir valso ritmu jau bent viena kita pora pasisuka.

Kita daina, kurią tikrai labai dažnai dainuodavome stovyklose, nes ji trumpesnė nei „Šilainė“ ar „Lopšinė“, todėl visus posmus mokėdavome, – tai „Peizažas“. Šią dainą labai daug kas ir dabar dar jaunimo stovyklose dainuoja, ji yra labai prigijusi.

Labai smagiai veikė „Šatrijos“ ateitininkų studentų draugija. Turėdavome mėnesinius susirinkimus. Vieną kartą kaip tik buvo Aistis pakviestas į Čikagą. Žinojome, kad jis atvyksta, ir tais metais susitikimą su Aisčiu organizavome Jaunimo centre. Susitikimas įvyko 1968 m. gruodžio 3 d. Aistis tada skaitė eilėraščius, o po to jam dainavome dainas, kurias mes ne tik ta proga išmokome, bet dainuodavome jas

ir moksleivių stovyklose, ir studentijoje. Ir kaip tik tokią puokštę dainų įteikėme Aisčiui, atvykusiam į Čikagą.

Tos dainos, dainuojamos pagal Aisčio eilėraščius, plito ir per prieškarinėje Lietuvoje veikusios „Šatrijos“ draugijos narius. Juk „Šatrijos“ nariai, to meto studentija, tai yra mano tėvų kartos žmonės, pokario metais išsisklaidė po visą pasaulį. Su jais kartu iš Lietuvos iškeliavo ir tos dainos. Tikrai žinau, kad nusivežė, pavyzdžiui, ir į Australiją. Kai 1966-aisiais metais buvo pirmasis Pasaulio lietuvių jaunimo kongresas, į Čikagą, o paskui į „Dainavos“ stovyklą prie Detroito suvažiavo tūkstančiai jaunuolių. Iš Australijos buvo atvažiavęs daktaras Antanas Stepanas, kuris tada, būdamas dvidešimt trejų ketverių metų, jau mokėjo Aisčio „Lopšinę“. Sėdėjome, planavome literatūros vakarą, ir jis sako: „Būtinai turime visą stovyklą išmokinti“. „Lopšinės“ žodžius atspausdinome, išdaliname, ir jaunimas tą vakarą dainavo šią dainą. Ten buvę žmonės, ją išgirdę ir dainavę, parsivežė ją į Urugvajų ar kur kitur. Apskritai tokie pasauliniai jaunimo susibūrimai arba tos vasaros stovyklos, kur suvažiuodavo jaunimas iš įvairių Amerikos ir Kanados miestų, labai padėjo dainom gyvuoti ir jas platinti.

„Lopšinę“ mano dukra Vaiva, gimusi Havajuose, būdama mažutė, dainuodavo savo lėlėms. Atsimenu, įeinu į kambarį (tuo metu ji buvo kokių penkerių šešerių metų), o ji lėlytes pasiguldžiusi ir pati jom dainuoja „Lopšinę“. Ta daina jai labai patiko, aš ją užmigdydavau su ta dainele. Nenustebčiau, jeigu ir dabar, jau būdama universiteto studentė, „Lopšinę“ kur nors būdama padainuotų.

Žinau, kad Vakarė Aistytė dviem savo dukroms taip pat dainuodavo „Lopšinę“. Tiktai sakė, kad kartais jai labai graudu pasidarydavo, sunku būdavo tą dainą dainuoti, nes, prisiminus anapilin iškeliavusį tėvelį, užgniauždavo balsą.

Tokiais būdais tos dainos buvo perleistos man ir kitiems mano kartos žmonėms, o mes jau savo ruožtu stengėmės jas perduoti kitiems. Tai štai tokiu būdu tos dainos likusios gyvos pas mus, Amerikoje, ir dar dabar dainuojamos. Kaip galėjom, perleidom kitai kartai, o kaip bus toliau – žiūrėsim“ (iš pokalbio su E. Bradūnaite-Aglinskiene. Užrašė J. Petrikaitė 2004-09-30, MFA A 203/1/).

3a. Prisiminimais dalijasi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakininkė *Bronė Stundžienė*: „Aisčio „Lopšinės“ visas folklorinis Mokslų akademijos ansamblis apie 1975–1980 metus dar nemokėjo. Šią meilės lopšinę tuomet dainuodavo tik keli žmonės, paprastai kelionių metu, kai vykdavo koncertuoti, tuo tarpu klausytis ir pritarti buvo linkę visi. Į sceną su ja neidavo.

Buvusi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotoja, tautosakininkė, buvusi šatrijietė Pranė Jokimaitienė-Aukštikalnytė B. Stundžienei yra pasakojusi, kad studijų laikais „Lopšinę“ jie dainuodavę vakarėliuose, būdavusi paskutinė daina. Vytautas Mačernis, kuris mėgo „Lopšinę“, sakydavo: „Padainuojam dar šitą ir einam namo“. P. Jokimaitienė, išgirdusi dainuojant ar skaitant šį eilėraštį, sakydavusi: „Čia mūsų jaunystės daina“. Kai iš vienos ekspedicijos grįžę tautosakininkai dalijosi įspūdžiais, kad užrašyta iš pateikėjų ir Aisčio „Lopšinė“, Jokimaitienė su gauduliu, o kartu ir džiaugsmu prasitarė, kad jai malonu, jog ši studentų mėgta daina vis dar dainuojama ir žinoma (iš pokalbio su B. Stundžiene 2005-01-25).

3b. Liaudies dainų dainininkė, „Ūlos“ ansamblio vadovė *Janina Bukantaitė*: „Prisimenu „Lopšinę“ iš pat savo vaikystės. Ją dainuodavo apie 1956 metus teta Stasė, kuri gyveno Kelmės rajone, Karklėnų apylinkėje, Vabaliukų kaime. Dainuodavo savo mažai dukrytei. Kadangi mūsų kiemai buvo greta, tai sėdėdavau pas tetą ir klausydavausi. Man tai buvo pasaka apie karaliūną, kuris atnešė lėlių, kaspinų. Man ta daina būdavo tokia graži. Tokie pirmieji prisiminimai apie „Lopšinę“.

Jau vėliau, kai dirbau Knygų rūmuose, rinkome poeziją rengiamam dainų ir romansų vakarui. Štai tada ir atkreipiau dėmesį į Aisčio „Lopšinę“. Perskaičiusi eilėraštį, staiga prisiminiau tą tetos dainuotą dainą. Pagalvojau, kad ji šitą dainą dainavo, o melodija man pasirodė artima bendradarbės Meilės Kavaliauskienės padainuotam romansui „Niekada negirdėjai tu žvengiant žirgelio“. Štai tada pritaikiau minėto romano melodiją „Lopšinei“ ir nuo tada tą „Lopšinę“ pradėjau dainuoti. Tai buvo apie aštuoniasdešimtuosius metus. Štai tokia istorija.

Labai ją dainuodavome Mokslų akademijos folklorinio ansamblio kelionėse, jei kur važiuodavome autobusu, nes ansambliciai prašydavo padainuoti, sakydavo: „Oi, kokia graži daina, kokia graži“. O ta „Niekada negirdėjai tu žvengiant žirgelio“ jiems nebuvo tokia graži kaip „Lopšinė“.

Dainuojame „Lopšinę“ ir pastaraisiais metais su „Ūlos“ ansambliu. Beveik kiekvienoje kelionėje, jeigu kur tik ilgesniam laikui išvažiuojame, tikrai bent vieną kartą būna padainuota. Paskutinį kartą ją dainavome pernai rudenį, kai važiovome į Kauną koncertuoti prieš rinkimus į Lietuvos Respublikos Seimą. „Ūlos“ ansamblis dabar išvažiavo į Prancūziją. Vienas iš ansamblicių nusikopijavo šitos dainos tekstą ir sakė: „Dabar jau kelionėje dainuosime visą dainą, nes turime žodžius“.

Yra tekę ją dainuoti ir draugų rate. Vieną kartą buvo draugų pobūvis, tai taip pat prašė padainuoti „Lopšinę“. Tačiau tada dainavome ir romansą „Niekada negirdėjai tu žvengiant žirgelio“, ir „Lopšinę“. Paprastai jeigu padainuoji vieną, tai visi prašo: „Dainuok apie karaliūną“. Po „Niekada negirdėjai tu žvengiant žirgelio“ kaip tęsinys jau būna daina apie karaliūną, nes visiems labai patinka jos žodžiai (iš pokalbio su J. Bukantaite. Užrašė J. Petrikaitė 2005-03-25, MFA A 205/1/).

3c. Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius, habil. dr. *Alfonsas Ramonas*: „Dainuoti „Lopšinę“ pagal Aisčio žodžius pradėjau vienoje Mokslų akademijos folklorinio ansamblio kelionėje. Pradžią tam padarė Janina Bukantaitė. Tiesa, tada buvo padainuota tik keletas posmelių. Vėliau mes su žmona Meilute ją visą iš paties Aisčio kažkurios rinktinės išmokome taip, kaip jis yra užrašęs. Dabar, kai jau nebedalyvaujame tame ansamblyje, „Lopšinę“ daugiausia dainuojame šeimos draugų rate, kai jie susirenka mūsų sodyboje kaime arba mūsų namuose Vilniuje. Mūsų šeimos tradicija yra tokia, kad mes paprastai visada per susijėjimus dainuojame. Dainuoja visi šeimos nariai ir draugai, kurie ateina. Kai per vaišes ar po jų prasideda dainos, tai „Lopšinė“ dainuojama beveik visada gale, kaip daina, užbaigianti tą šeimos draugų susitikimą. Kartais ją uždainuojame mes patys savo iniciatyva, kitą kartą draugai, žinodami, kad mes ją mokame, jos paprašo. Ir, žinoma, prisideda prie mūsų dainavimo. Ją paskutinį kartą dainavome pernai rudenį per vieną iš pas mus buvusių rudeninių susiejimų. Tikimės, kad kai Naujojoje Vilnioje pavasarį pražys

vyšnios ir kai šeimos draugai susirinks į jau tradiciniu pasidariusį „Vyšnių žiedų balių“, vėl dainuosim „Lopšinę“ ir žiūrėsime, „kaip ten vyšnios ir obelys miega...“

Gal ir keista, bet iš tiesų mes „Lopšinę“ kartais dainuojame ir per Jonines, kurias kasmet švenčiame savo sodyboje jau šešiolika metų. Iš pradžių dainuojame įvairias Joninių dainas, šokame prie laužo, dvyliką tos trumpiausios nakties valandą dainuodami brendame rasotomis pievomis iki upės, leidžiame pasroviui merginų nupintus Joninių vainikėlius su ugnelėmis, o paskui, kai jau šiek tiek pavargstame, susirenkame troboje ir jau ten dainuojame ramesnes dainas. Dažnai tarp tų ramesnių būna ir „Lopšinė“. Ji mums patinka, mėgstame ją.

Iš manęs su žmona šią dainą išmoko ir mūsų abi dukros – Ainė ir Jogilė. Taigi „Lopšinė“ tapo mūsų visų keturių šeimos narių daina. Ji tokia romantiška, bet kartu ir labai jauki. Tokia yra šitos dainos istorija mūsų šeimoje“ (iš pokalbio su A. Ramonu. Užrašė J. Petrikaitė 2005-03-24, MFA A 204/2/).

3d. Liaudies dainų, romansų bei religinių giesmių atlikėja *Birutė Zalanskaitė* pasakoja: „Mano jaunystės laikais Aisčio „Lopšinė“ klestėjo. Apie 1970–1975 metus, kai dainavau ansamblyje „Dzūkų daina“ Druskininkuose, šis ansamblis daug kur važiuodavo ir koncertuodavo įvairiomis progomis. Kelionėse moterys ansamblietės dainuodavo, o ypač grįžtant po koncerto namo. Kiekvienos kelionės metu skambėdavo „Lopšinė“. Moterys mėgdavo išdainuoti visą tą ilgą dainą. „Lopšinė“ skambėdavo labai romantiškai, svajingai, o moterys juk mėgsta sentimentalumą. Dainuodavome dviem balsais. Sopranu vesdavo Zita Kamarauskaitė. Dainuodamos niekad negalvodavome, kad „Lopšinės“ žodžiai yra Aisčio. Mums tai buvo liaudies daina.

Pobūviuose, kuriuos rengdavome, irgi dainuodavome „Lopšinę“. Kai viskas iš dainų pabosdavo, tai ir pradėdavo ją merginos ir moterys dainuoti. Populiari pas mus buvo iki 1975 metų. Vėliau prigeso.

Aisčio eilėraštį „Našlaitis“ mane mamytė išmokino dar vaikystėje. Bet mamytė gal ir nežinojo, kad tai Aisčio eilės. Dainuoti „Našlaitį“ išmokau tik 2004-aisiais, poeto jubiliejiniiais metais, iš Rumšiškių ansamblio dainininkų“ (iš pokalbio su B. Zalanskaite. Užrašė J. Petrikaitė 2005-02-22).

4. Liaudies dainų dainuotoja *Veronika Povilionienė* prisimena: „Lietuvoje buvau girdėjusi „Lopšinę“, bet jos tikrai nedainavau. Ir kai gyvenimas mane suvedė su Elena Bradūnaite-Agliniskiene, man buvo milžiniškas įspūdis, kai jos namuose Havajuose išgirdau „Lopšinę“ dainuojant Elena, kuri migdė savo dukrą Vaivą ir jai dainavo šią dainą. Juk jau ta pati nuotaika: kažkur Ramiojo vandenyno saloje, atskirtoje nuo pasaulio, skamba Aisčio „Lopšinė“ – lietuviška daina.

Po viešnagės Havajuose, grįžusi į Lietuvą, pradėjau ją dainuoti ir perdaviau „Blezingos“ vyrams. Nežinau kodėl, bet „Blezingos“ ansamblio vyrai pamėgo tą dainą. Vėliau įrašė ją į garso kasetę. Tiesiog nežinau, net negalėčiau pasakyti, kodėl vyrai pasirinko kaip tik tą dainą. Juk mes galėjome dainuoti visi, bet kažkaip nusprendėme, kad vyrams dainuojant ji labai gražiai skamba. Kai su ansambliu buvome Švedijoje, buvo Tėvo diena. Ir mes sakome: „Na, kad lopšines dainuoja mote-

rys, tai taip, bet kai lopšines dainuoja vyrai...“ Ir tuomet Tėvo dienos proga mes pasveikinome visus tėvus ir padainavome Aisčio „Lopšinę“. Tai štai tokia mano pažintis su „Lopšine“, kurią, kaip sakiau, iš Havajų parsivežiau į Lietuvą“ (iš pokalbio su V. Povilioniene. Užrašė J. Petrikaitė 2005-04-08, MFA A 205/2/).

POEMS BY JONAS AISTIS TRANSFORMED INTO FOLK SONGS

JŪRATĖ PETRIKAITĖ

Summary

Poems by Jonas Aistis, such as *Lopšinė* [‘Lullaby’], *Peizažas* [‘The Landscape’], *Šilainė*, *Naktis* [‘Night’], *Paprastas gyvenimas* [‘Simple Life’] and several others, have been transformed into folk songs and are quite frequently sung. Already in the interwar Lithuania, approximately in 1936, students at Vilkaviškis gymnasium started singing these poems. Among them was the former student of this gymnasium, poet Kazys Bradūnas.

Songs created according to poems by Aistis used to be and are still performed at meetings, parties, or during travels. They are very popular among Lithuanian emigrants in America. These songs also found their way into the repertoire of the folklore ensembles (e.g. *Blezdanga* or *Rumškių giedotojai*). *Lopšinė* [‘Lullaby’] and *Peizažas* [‘The Landscape’] are the most popular ones.

Gauta 2005-05-13